

KAZASKER MUSTAFA İZZET EFENDİ

Bazı bulgular ve tespitler

AHMED S. BOYNER

B U yazıda Kazasker hakkında bazı bulgulara ve tespitlere yer vereceğiz. Bunların daha ileri tetkikler için vesile olmasını dileriz.

Acaba yeryüzünde kaç kişi, hem ekol sahibi büyük bir hattat olup aynı zamanda ney virtüözü olabilir?

Bestekârlığı, şairliği ve hanendeliği de ilave etmek lazım... Ayrıca devlet adamlığını da... Hz. Hüseyin neslin-den Nakşî-Müceddidî Şeyhi Mehmed Can Efendinin halifesi, Nakibüleşraf, Rumeli ve Anadolu Kazaskeri, bestekâr, hanende ve hattat... Orta boylu, hafif kilolu, mavi gözlü, güzel ve güler yüzlü, önceleri sarılı kırçıl, sonraları

beyaz sakallı, pembe yanaklı, nazık, muhterem, halim selim, zarif, nüktedan, vakur, âbid, edip, hazırcevap, kamil, hamiyetli bir zat-ı muhterem... Hayatının bir devresinde çubuk (tütün) tiryakisi... Fakat çubuğa tövbesi de bir başka...

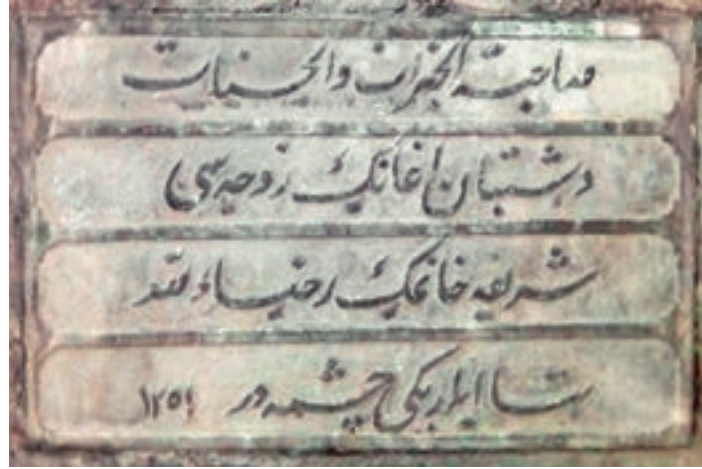
Bir gün uşağından çubuk için ateş ister. Lakin uşak ateşi getirmekte geç

kalır. Bunun üzerine uşağına “Borov!” yani Farsça “Git!” der ve bir daha da çubuk içmez.

Kadim medeniyetimiz, akl-ı selim, kalb-i selim ve zevk-i selim üzerine inşa edilmiştir. Bir başka ifade ile akıl, irfan ve zevk... İşte bu üç unsurun cem olduğu ender ve abide şahsiyetlerimizden, 19. yüzyılın kültür-sanat, ilim ve devlet adamı Kazasker Mustafa İzzet Efendi, Deştânağazade Mustafa Efendinin oğludur. 1801 yılında Kastamonu'nun Tosya ilçesinde dünyaya gelmiştir. Annesi tarafından soyu, Tophane'deki Kadirî Dergahında medfun, Kadirîlik yolunun pir-i sanilerinden addedilen Tosya doğumlu Şeyh İsmail-i Rumî Hazretlerine ulaşmaktadır. Kazasker, meşhur hattat, talebesi Mehmed Şefik Beyin teyzesiyle evlenmiştir. Bu evlilikten Ata, Tevfik ve Emine adında üç çocuğu olmuştur.

11 mushaf, 30'dan fazla Enam, 250'den fazla hilye ile yüzlerce levha, kıta ve murakka yazmıştır. Ayasofya Camiinin 7,5 metre çapındaki büyük, dairevi, celî sülüs levhaları, Bursa Ulu Camide iki büyük levha, İstanbul'da Hırka-ı Şerif Camii, Dolmabahçe Sarayı, Ali Paşa Mescidi, İstanbul Üniversitesi (o zamanlar Harbiye Nezareti) giriş kapısının iç tarafındaki celî talik kitabe yazıları, Ayasofya Hünkar Mahfili, Babıâli'de Nallı Mescid, Mısır'da Mehmed Ali Paşa Türbesi kitabeleri, Amerika Birleşik Devletlerine 1853-1854'te Sultan Abdülmecid tarafından hediye edilen zafer abidesindeki iki satır celî talik kitabe yazısı, Ayasofya, Hırka-ı Şerif Camii, Kasımpaşa Cami-i Kebiri, Küçük Mecidiye Camii, Sinan Paşa Camii ve Yahya Efendi Camii celî sülüs tarzında Nur Suresi 35. ayeti kubbe yazıları, hat sanatındaki eserleri arasında zikredilebilir. Tarz-ı Cedid makamında bir peşrev ve semai ile muhtelif makamlarda 20'yi aşkın eseri vardır. Ayrıca aruz vezni ile arifane söylenmiş şiirleri mevcuttur. *Keşfü'l-İrâb ve Avâmil Mu'rîbi* adlı iki eser kaleme almıştır. 16 Kasım 1876 yılında, 75 yaşındayken İstanbul'da ebedî âleme göçen Kazasker Efendi, Şeyh İsmail-i Rumî hazretlerinin de medfun bulunduğu hazireye defnedilmiştir. Ayak ucunda süslemeli bir taş ile baş ucunda yazma başka bir taş vardır. Baş ucundaki taş kitabe, ta-

Tosya'daki çeşme kitabesi.

Kazasker Efendinin mühr-ü şerifi. SK, Revnakoğlu arşivi.

lebelere Muhsinzade Abdullah Bey tarafından celî sülüs hatla yazılmıştır.

Kazasker Efendinin defni esnasında bir zat tarafından söylenen şu söz, onu ve hayatını çok iyi ifade eder: “Efendiler, buraya gömdüğümüz bir maarif sandığıdır.” Bir başka cümle de onu şöyle dile getirir: “Neyzenler arasından Kazasker Mustafa İzzet gibi hattat, hattatlar arasından Kazasker Mustafa İzzet gibi neyzen çıkmamıştır.”

Kaynaklarda pederinin ismi Destbânağazade ya da Bostanağazade Mustafa Efendi olarak geçmekle birlikte, Tosya'da yaptığımız tetkiklerde bu lakapla anılan sülale ismi ile karşılaşmadık. Fakat Kazasker Efendinin Tosya'da yaşamış oldukları sürede (13-14 yaşlarına kadar) valideleri ve peder-i âlileri ile beraber Harsad adlı mahallede ikamet ettiğine dair şifahi bilgilere ulaşılmış bulunmaktayız. Bir başka Tosya gezimiz sırasında, mezkur mahalledeki tarihî bir çeşmenin 2013 yılında yer ile yeksan edildiğini öğrendik. Çeşmenin bulunduğu yerin Kazasker Efendi ve ailesinin ikamet ettiği Harsad mahallesinde olması dikkatimizi celb etti. Bir şekilde çeşmenin kitabesine ulaştık. Kitabe şu anda Kastamonu Müzesindedir. Kitabedeki “Deşt-bân Ağazâde'nin zevcesi Şerîfe Hanım'ın rızâen li'llâh binâ eylediği çeşmedir 1251” ibaresi dikkate şayandır.

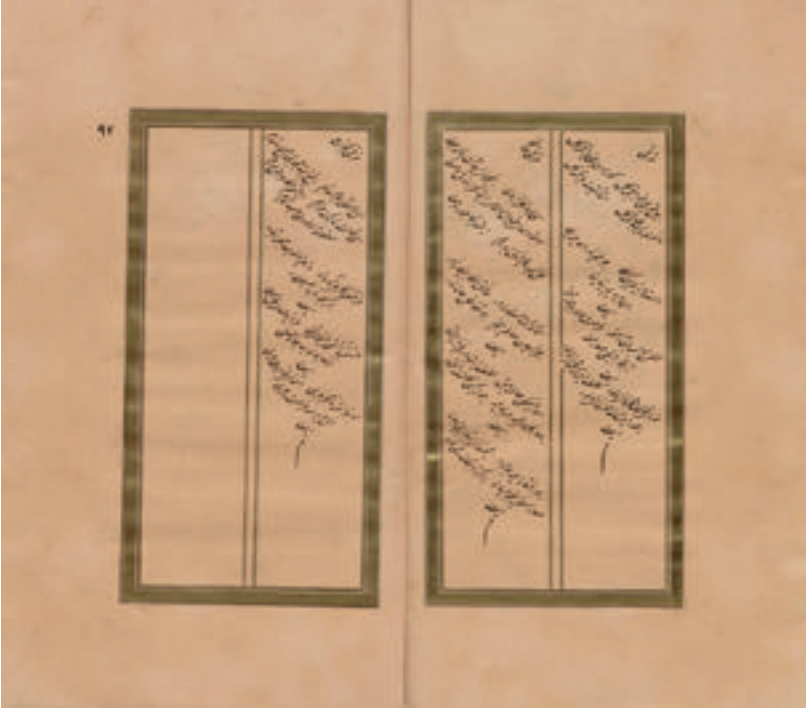
Kazasker Efendinin Tosya'da geride bırakmış olduğu akrabalarından bugün hayatta olan ve olmayan zevattan nakledilen şifahi bilgiler ve kitabedeki mezkur ifadeler ile kitabe tarihi, Kazasker Efendinin sülale isminin Deştbân¹ ve valide-i muhteremelerinin

Atallah Molla (solda), Kadı Tevfik Efendi (sağda). SK, Süheyl Ünver Arşivi.

Bestesi Kazasker Mustafa İzzet Efendinin, Evc makamı, Ağır Aksak usulü, Münir Nurettin Selçuk icrası, “Bir sebeple sen güvenmişsin bana”

TY 5649, 91b-92a.

TY 5649, 3b-4a.

isimlerinin de Şerife Hanım olduğuna karine teşkil etmektedir.

Mustafa İzzet Efendi, 13 yaşında iken elim bir hadise sonucunda babası vefat eder. Babasının vefatına ilişkin yazılı kaynaklarda yer almayan ancak Tosya'da geride bıraktığı akrabaları tarafından bilinen ve bugüne kadar nakledilegelen hadise şu şekilde cereyan eder: Mustafa İzzet Efendinin babası Tosya'da, zengin, sözü geçen, eli açık, sevilen bir zattır. Bir gün fakir bir çoban Tosya'nın köylerinden kız kaçırarak kendisinin yanına sığırır. Kızın akrabaları tabiri caizse belalı insanlardır. Mustafa Efendinin

durumu bilen babası, bu kişilere haber göndererek çobanı yanına aldığını, izdivaç için düğün dernek her ne lazım gelirse kendisinin yapacağını söyler ve bir kötülük olmadan bu izdivaca onay verilmesini ister. Gelen iyi haber üzerine düğün işlerine girilir. Düğün ve yemek, Mustafa Efendinin evinde yapılacaktır. Kızın yakınları düğün evine gelirler, ancak yalan söylemişlerdir. Düğün yemeği esnasında Mustafa İzzet Efendinin babasını katlederler.

Mustafa İzzet Efendi, yaşananlardan (babasının vefatından) sonra annesi tarafından İstanbul'a gönderilmiştir. Bu elim hadise ise kaderin cil-

vesi olsa gerek Mustafa İzzet Efendinin kültürümüze isminin altın harflerle yazılmasına vesile olmuştur.

İbnülemin Beyin, *Son Hattatlar* isimli kitabında Kazasker Efendi ile ilgili bölümün sonunda "Bu kadar irfân ü kemâl ile beraber — bazı zevât gibi — kimya-yı hülyâ ile uğraşarak ba'zı eczâ ile altın yapmak sevda-yı bi-suduna düşmüş, en mühim kimya, elindeki kalem-i zer-nisâr olduğunu takdir etmeyerek eline geçen paraları bu uğurda mahv etmesi, şayanı teaccüb ve teessüftür." şeklinde bir görüş yer almaktadır. Bu minvalde Kazasker Efendinin alelade madenlerden altın

yapma işi (simya) ile uğraşmış olduğuna ya da neden uğraşmış olabileceğine dair açıklama getirmeden bu biçimdeki ağır tenkidin ne türlü bir bilgiye dayandığı şüphelidir. Bir sanatkâr, merakı dolayısıyla tabiidir ki bu tarz birçok şeye yönelebilir. Bundan murad ettiği şeyler türlü türlü olabilmekte ve bu, o sanatkârın yaşayışı ve eserleri ile mütenasip olabilmektedir. İbnülemin'in bunu sadece kuru bir menfaat arzusu ile yorumlaması ve İzzet Efendinin zamanını ve mülkünü simyacılık hülyası ile sarf edip elindeki sanatın kıymetini takdir edemediği şeklindeki yersiz ithamı, ayrıca bundan kızgınlık içinde teessüf ile bahsetmesi, bizatihi taaccüp ve teessüf sebebidir.

İzzet Efendi gibi yüksek sanatı, irfanı ve kemaliyle şöhrat bulmuş bir şahsiyetin, kimya ile iştigal etmesinin, zerendûd levhalar için bir yapım tekniği ve yeni usulleri keşfetmeye dönük bir gayret olabileceği ihtimali de akla gelmektedir. Altına akıcılık kazandırıp boya kıvamında terkip yapmak tarih boyunca aranan bir usuldür. Mustafa İzzet Efendinin de zerendûd yani altın sıvama tekniğiyle birçok eseri bulunmaktadır. Zerendûd, harflerin altınla kat kat ve astarlar hâlinde doldurularak yapıldığı zahmetli bir tekniktir. Buna dair birçok usul vardır. Dövülmüş altından ezilerek elde edilen akıcılık ve sağlamlık önemlidir. Altının tombak işlerinde kimya usulleriyle yoğunlaştırılmış bir tarzda kullanılması imkanı, kağıt üzerindeki eserler için mümkün olmamaktadır. Dolayısıyla bu tarz eserler için yeni teknikler sanatkârlar tarafından hep aranagelmıştır. Bu da bir ihtimal olarak düşünülmelidir.

Başta İbnülemin ve Süheyl Ünver'in yazdıkları olmak üzere İzzet Efendi hakkındaki pekçok yazıda onun gayet nefis, fiziki özellikleri bakımından üstün özelliklere sahip bir mecmua tertip ettiği söylenmekteydi. Yıldız Sarayı Kütüphanesinde bulunan ve bu koleksiyonun Cumhuriyet devrinde İstanbul Üniversitesi Kütüphanesine nakledilmesiyle -bugünkü adıyla- Nadir Eserler Kütüphanesinde muhafaza edilmeye başlanan mecmuadan, demirbaş numarası hiçbir yerde kayıtlı olmadığından istifade edilemiyor, üzerinde inceleme

Ayasofya Kubbesi.

Ayasofya'daki sekiz büyük levhanın yanı sıra, celi sülüs kubbe yazısı da Kazasker Mustafa İzzet Efendiye aittir. Bu yazı Nur Suresinin 35. ayetinin bir kısmıdır: "Allah, göklerin ve yerin nurudur. Onun nurunun misali, tıpkı içinde lamba bulunan bir kandile benzer. O lamba bir sırça içindedir. O sırça, inci gibi parlayan bir yıldız benzer. Ne doğuya ne de batıya ait olan mübarek bir zeytin ağacından tutuşturulur."

yapılamıyordu. Ta ki 2014 yılına kadar... Harun Korkmaz, "İstanbul Üniversitesi Nadir Eserler Kütüphanesi'ndeki Müzik Yazmalarının Kataloğu" başlıklı tezini yazmak üzere kütüphanede çalışırken binlerce yazmayı gözden geçirmek suretiyle yaptığı titiz çalışma neticesinde bu yazmayı gün yüzüne çıkardı. Söz konusu mecmuada İzzet Efendi, kendi şarkılarının başlığına, bestekârının kendisi olduğunu ifade eden 'li-muharrihi' ibaresini koymuştur. [Z]

NOTLAR

1 Farsça, ova, sahra, kır, beyaban ve çöl manasına gelen 'deşt' kelimesi ile sonuna geldiği kelimelere 'gözetici, koruyucu' anlamı veren '-bân' ekinin birleşmesiyle oluşmuş 'deşt-bân' kelimesi, lügat manası itibarıyla 'ova, sahra koruyucusu' demek ise de bir devlet memuriyetinin ismi olduğu anlaşılan 'deşt-bân'ın tam olarak vazifesi, salahiyeti ve sorumlulukları nelerdi, bunu bilemiyoruz.

KAYNAKÇA

- 1 Sadun Aksüt. *Türk Musikisinin 100 Bestekarı*. İstanbul: İnkılap Kitabevi, 1993.
- 1 Mahmut Kemal İnâl. *Son Hattatlar*. İstanbul: Milli Eğitim Basımevi, 1970.
- 1 Harun Korkmaz. "İstanbul Üniversitesi Nadir Eserler Kütüphanesi'ndeki Müzik Yazmalarının Kataloğu." Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2014.
- 1 Süleymaniye Yazma Eser Kütüphanesi, Revnakoğlu Arşivi, Dosya No: 00183.
- 1 Süleymaniye Yazma Eser Kütüphanesi, Süheyl Ünver Arşivi, Dosya No: 00775.